

تقریرات دروس خارج فقه

حضرت آیت الله سید محمد رضا مدرسین طباطبائی یزدی (دامت برکاته)

سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴

جلسه شصت و پنجم؛ شنبه ۱۳۹۵/۱/۱۴

۴. تمسک به فحوی روایات دال بر صحت نکاح فضولی بعد از لحوق اجازه

دلیل دیگری که مرحوم شیخ رحمته الله برای تصحیح عقد بیع فضولی با الحاق اجازه‌ی مالک اقامه می‌کند، تمسک به فحوی روایات و اجماعات محکیه‌ی دال بر صحت نکاح فضولی - چه نسبت به عبد و چه نسبت به حرّ - بعد از الحاق اجازه‌ی اصیل است، به این بیان که وقتی تملیک بضع غیر که امر شدید و مهمی است با اجازه صحیح و نافذ باشد، تملیک مال غیر به طریق اولی با اجازه صحیح و نافذ است.

اولویت تصحیح تملیک مال با اجازه‌ی لاحق نسبت به نکاح، هم از عرف استفاده می‌شود و هم از بعض روایات. در نظر عرف، نکاح به مراتب اهم از مال است. در بعض روایات نیز آمده است «أمر الفرج شدید و منه یكون الولد»^۱ یا «و هو فرج و منه یكون الولد»^۲، پس وقتی عقد ناشی از فضولی در یک امر شدید، با

۱. کتاب المکاسب، ج ۳، ص ۳۵۶:

[الاستدلال لصحة بیع الفضولی بفحوی صحة نکاحه]

و ربما يستدل أيضاً: بفحوی صحة عقد النکاح من الفضولی فی الحرّ و العبد، الثابتة بالنصّ و الإجماعات المحکیة؛ فإن تملیک بضع الغیر إذا لزم بالإجازة کان تملیک ماله أولى بذلك، مضافاً إلى ما علم من شدة الاهتمام فی عقد النکاح؛ لأنه یكون منه الولد، كما فی بعض الأخبار.

۲. وسائل الشیعة، ج ۲۰، ابواب مقدمات النکاح، باب ۱۵۷، ح ۱، ص ۲۵۸ و تهذیب الاحکام، ج ۷، ص ۴۷۰:

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حَنْزَلَةَ عَنِ شُعَيْبِ بْنِ الْحَدَّادِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: رَجُلٌ مِنْ مَوْلِيكَ يُقْرِنُكَ السَّلَامَ وَ قَدْ أَرَادَ أَنْ يَتَزَوَّجَ امْرَأَةً وَ قَدْ وَاقَفْتَهُ وَ أَعْجَبَهُ بَعْضُ شَأْنِهَا وَ قَدْ كَانَ لَهَا زَوْجٌ فَطَلَّقَهَا عَلَى غَيْرِ السُّنَّةِ وَ قَدْ كَرِهَ أَنْ يُقَدِّمَ عَلَى تَزْوِجِهَا حَتَّى يَسْتَأْمَرَكَ فَتَكُونِ أَنْتَ تَأْمَرُهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: هُوَ الْفَرْجُ وَ أَمْرُ الْفَرْجِ شَدِيدٌ وَ مِنْهُ يَكُونُ الْوَلَدُ وَ نَحْنُ نَخْتَاطُ فَلَا يَتَزَوَّجُهَا.

و رواه الكليني عن عده من أصحابنا عن أحمد بن محمد بن الحسين بن سعيد مثله.

اجازه‌ی لاحق‌ه قابل تصحیح باشد، به طریق اولی عقد بیع [و سایر عقود معاملی] که اهمیت کمتری نسبت به نکاح دارند، با اجازه‌ی لاحق‌ه قابل تصحیح است.

البته مرحوم شیخ رحمته از این دلیل تعبیر به «ربما یستدل» کرده‌اند. وجه آن هم این است که بعداً در این دلیل مناقشه می‌کنند، اما از آن جایی که این دلیل أصالت دارد و فهم و اطلاع بر آن لااقل در مبحث خودش مفید است، لذا مناسب است ما این دلیل را [به نحو مبسوط] بررسی کنیم.

بررسی دلیل چهارم

این استدلال مبتنی بر دو رکن است؛ یکی اصل مطلب به این معنا که نکاح فضولی، با اذن لاحق اصیل قابل تصحیح باشد. دوم این که اولویت یا لااقل مساوات بیع - و چه بسا سایر عقود معاملی - نسبت به نکاح را احراز کنیم. پس این استدلال در صورتی صحیح است که هر دو رکن تمام باشد.

ما ابتدا اصل مطلب را بررسی می‌کنیم که آیا عقد نکاح فضولی، با اجازه‌ی لاحق‌ه قابل تصحیح است یا نه؟ سپس اولویت بیع نسبت به نکاح را بررسی می‌کنیم.

الف: بررسی اصل مطلب: «صحت نکاح فضولی با اجازه لاحق‌ه»

مرحوم شیخ رحمته از کنار اصل مطلب به سادگی گذشته‌اند و به عبارت «ربما یستدل أيضاً بفحوی صحّة

۱. همان، ج ۳، ص ۲۵۹ و من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۸۴.

مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ سَيَابَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ امْرَأَةٍ وَكَلَّتْ رَجُلًا بَأَنْ يُزَوِّجَهَا مِنْ رَجُلٍ إِلَى أَنْ قَالَ فَقَالَ عليه السلام: إِنَّ النِّكَاحَ أُخْرَى وَأُخْرَى أَنْ يُحْتَاطَ فِيهِ وَهُوَ فَرْجٌ وَمِنْهُ يَكُونُ الْوَلَدُ الْحَدِيثَ.

۲. کتاب المکاسب، ج ۳، ص ۳۵۶.

[المناقشة في الاستدلال المذكور]

و قد أشار إلى هذه الفحوى في غاية المراد، و استدلل بها في الرياض، بل قال: إنه لولاها أشكل الحكم من جهة الإجماعات المحكيّة على المنع. و هو حسن، إلا أنها ربما توهن بالنصّ الوارد في الردّ على العامّة الفارقين بين تزويج الوكيل المعزول مع جهله بالزحل و بين بيعه، بالصحة في الثاني؛ لأنّ المال له عوض، و البطلان في الأوّل؛ لأنّ البضع ليس له عوض، حيث قال الإمام عليه السلام في مقام ردّهم و اشتباههم في وجه الفرق «سبحان الله! ما أجور هذا الحكم و أفسده؛ فإنّ النكاح أولى و أجدر أن يحتاط فيه؛ لأنّ الفرج، و منه يكون الولد .. الخبر».

و حاصله: أنّ مقتضى الاحتياط كون النكاح الواقع أولى بالصحة من البيع؛ من حيث الاحتياط المتأكد في النكاح دون غيره، فدلّ على أنّ صحّة البيع تستلزم صحّة النكاح بطريق أولى، خلافاً للعامّة حيث عكسوا و حكموا بصحة البيع دون النكاح، فمقتضى حكم الإمام عليه السلام: أنّ صحّة المعاملة الماليّة الواقعة في كلّ مقام؛ تستلزم صحّة النكاح الواقع بطريق أولى، و حينئذٍ فلا يجوز التعدّي من صحّة النكاح في مسألة الفضولي إلى صحّة البيع؛ لأنّ الحكم في الفرع لا يستلزم الحكم في الأصل في باب الأولوية، و إلا لم يتحقّق الأولوية، كما لا يخفى.

فلاستدلال بصحة النكاح على صحّة البيع مطابق لحكم العامّة من كون النكاح أولى بالبطلان؛ من جهة أنّ البضع غير قابل للتدارك بالعوض.

عقد النکاح من الفضولی فی الحرّ و العبد، الثابتة بالنصّ و الإجماعات المحکیة» اکتفاء کرده‌اند. در مورد بررسی اصل مطلب عرض می‌کنیم مهم، بررسی نصوصی است که ادعا شده دلالت بر مطلب دارند؛ زیرا اجماعات محکیه یا قطعاً و یا احتمالاً مستند به همین نصوص است.

صاحب وسائل رحمته الله این نصوص را در ابواب مختلف وسائل ذکر کرده است، از جمله:

۱. روایت ابان:

و [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ] بِإِسْنَادِهِ^۲ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ ظَرِيفِ بْنِ نَاصِحٍ عَنْ أَبَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا زَوَّجَ الرَّجُلُ ابْنَهُ كَانَ ذَلِكَ إِلَى ابْنِهِ وَإِذَا زَوَّجَ ابْنَتَهُ جَازَ ذَلِكَ.^۳

این روایت را شیخ طوسی رحمته الله با سند صحیح خود از محمد بن احمد بن یحیی که همان ابن عمران الاشعری القمی ثقه است، نقل می‌کند. موسی بن جعفر البغدادی^۴ توثیقی ندارد. ظریف بن ناصح و ابان هم

۱. صاحب وسائل رحمته الله این روایت را در کتاب النکاح، باب ۱۳ از ابواب عقد النکاح و اولیاء العقد ذکر کرده است که عنوان باب چنین می‌باشد: «بَابُ أَنَّهُ لَا وِلَايَةَ عَلَى الصَّبِيِّ بَعْدَ الْبُلُوغِ وَ الرُّشْدِ لِلأَبَوَيْنِ وَ لَا لِغَيْرِهِمَا فَإِنْ زَوَّجَهُ وَقَفَ عَلَى رِضَاهُ وَ يَجُوزُ أَنْ يَتَزَوَّجَ وَ إِنْ كَرِهَهَا». همان‌طور که از عنوان باب پیداست، صاحب وسائل در این باب دو مطلب را ذکر کرده؛ یکی این‌که ولایتی بر صبی بعد از بلوغ نیست، و دیگر این‌که اگر هنگام بلوغ برای او تزویج کردند، با رضایت قابل تصحیح است که این مطلب دوم ظاهراً فقط در روایت سوم این باب بیان شده است.

۲. تهذیب الأحکام، المشیخة، ص ۷۱:

و ما ذکرته فی هذا الكتاب عن محمد بن احمد بن یحیی الأشعری فقد اخبرنی به الشیخ ابو عبد الله و الحسین بن عبید الله و احمد بن عبدون کلهم عن ابی جعفر محمد بن الحسین بن سفیان عن احمد بن ادریس عن محمد بن احمد بن یحیی. و اخبرنا ابو الحسین بن ابی جید عن محمد بن الحسن بن الولید عن محمد بن یحیی و احمد بن ادریس جمیعا عن محمد بن احمد بن یحیی.

و اخبرنی به ایضا الحسین بن عبید الله عن احمد بن محمد بن یحیی عن ابیه محمد بن یحیی عن محمد بن احمد بن یحیی. و اخبرنی به الشیخ ابو عبد الله و الحسین بن عبید الله و احمد بن عبدون کلهم عن ابی محمد الحسن بن الحمزة العلوی و ابی جعفر محمد ابن الحسین البزوفری جمیعا عن احمد بن ادریس عن محمد بن احمد بن یحیی.

۳. وسائل الشیعة، ج ۲۰، کتاب النکاح، ابواب عقد النکاح و اولیاء العقد، باب ۱۳، ح ۳، ص ۲۹۳ و تهذیب الاحکام، ج ۷، ص ۳۹۳.

۴. رجال النجاشی - فهرست أسماء مصنفی الشیعة، ص ۴۰۶:

موسی بن جعفر بن وهب البغدادی أبو الحسن له کتاب نوادر، أخبرنا محمد بن علی القزوینی قال: حدثنا أحمد بن محمد بن یحیی: قال حدثنا أبی قال: حدثنا محمد بن أحمد بن أبی قتادة قال: حدثنا موسی بن جعفر بكتابه. و قال الحسین بن عبید الله: أخبرنا أحمد بن جعفر قال: حدثنا أحمد بن إدريس قال: حدثنا عمران بن موسی، عن موسی بن جعفر بكتابه.

✓ الفهرست (للشیخ الطوسی)، ص ۱۶۲:

تفهاند - چه أبان بن عثمان و چه أبان بن تغلب - . بنابراین این روایت از لحاظ سند به خاطر موسی بن جعفر البغدادی ناتمام است.

أبان از امام صادق علیه السلام نقل می کند که حضرت فرمودند: هرگاه فرد پسر خود را تزویج کند، امر آن ازدواج موقوف بر [اجازه‌ی] پسر است، و اگر دختر خود را تزویج دهد، جایز است. دلالت این روایت بر اصل مطلب روشن است [که نکاح فضولی از اساس باطل نمی باشد، بلکه موقوف بر اجازه‌ی اصیل است]. بله، ظاهر روایت اعم از تزویج پسر بالغ و غیر بالغ می باشد، اما عقد نکاح نسبت به پسر غیر بالغ را با روایات دیگر که دال بر صحّت تزویج است خارج می کنیم، ولی نسبت به پسر بالغ هم چنان دلالت روایت تمام است، الا این که بیان کردیم سند روایت ناتمام است، لذا نمی تواند مستند حکم قرار گیرد.

۲. روایت فضل بن عبدالملک:

و [مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: إِذَا زَوَّجَ الرَّجُلُ ابْنَهُ فَذَٰكَ إِلَىٰ ابْنِهِ^۱ وَإِذَا زَوَّجَ الْبَائِنَةَ جَازَ^۲.

فضل بن عبدالملک از امام صادق علیه السلام نقل می کند که حضرت فرمودند: هرگاه مردی، پسر خود را تزویج کند، امر آن ازدواج موقوف به [انتخاب] پسر است، و اگر دختر خود را تزویج دهد، جایز است. دلالت این روایت نیز تمام است الا این که از لحاظ سند به خاطر آقای عبدالله بن محمد^۳ ناتمام است.

موسی بن جعفر البغدادی، له کتاب، أخبرنا به جماعة عن أبي جعفر بن بابويه عن أبيه، و محمد بن الحسن عن أحمد بن إدريس عن محمد بن أحمد بن يحيى عنه.

۱. در بعض نسخ آمده است که «فذاک الی ابیه» که معلوم است نسخه‌ی قابل اعتمادی نیست.

۲. الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۴۰۰:

مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الرَّجُلِ يُزَوِّجُ ابْنَهُ وَهُوَ صَغِيرٌ قَالَ: لَا بَأْسَ قُلْتُ: يَجُوزُ طَلَاقُ الْأَبِ؟ قَالَ: لَا قُلْتُ: عَلَيَّ مِنَ الصَّدَاقِ؟ قَالَ: عَلَيَّ الْأَبُ إِنْ كَانَ ضَمِنَهُ لَهُمْ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ ضَمِنَهُ فَهُوَ عَلَى الْغُلَامِ إِلَّا أَنْ لَا يَكُونَ لِلْغُلَامِ مَالٌ فَهُوَ ضَامِنٌ لَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ ضَمِنَ وَقَالَ إِذَا زَوَّجَ الرَّجُلُ ابْنَهُ فَذَٰلِكَ إِلَىٰ أَبِيهِ وَإِذَا زَوَّجَ الْبَائِنَةَ جَازَ.

۲. وسائل الشريعة، ج ۲۰، کتاب النکاح، ابواب عقد النکاح و اولیاء العقد، باب ۶، ج ۴، ص ۲۷۷ و الکافی، ج ۵، ص ۴۰۰.

۳. معجم رجال الحديث، ج ۳، ص ۳۶۷:

بنان = عبد الله بن محمد بن عيسى.

اسمه عبد الله و هو أخو أحمد بن محمد بن عيسى، ذكره الكشي (۳۷۳ و ۳۷۴).

۳. روایت محمد بن مسلم:

و [مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ] عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ
عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَضْرَمِيِّ عَنِ الْكَاهِلِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام أَنَّهُ سَأَلَهُ عَنْ
رَجُلٍ زَوَّجَتْهُ أُمُّهُ وَهُوَ غَائِبٌ قَالَ: النِّكَاحُ جَائِزٌ إِنْ شَاءَ الْمُتَزَوِّجُ قَبْلَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ فَإِنْ تَرَكَ
الْمُتَزَوِّجُ تَزْوِجَهُ فَالْمَهْرُ لَزِمٌ لِأُمِّهِ.^۱

این روایت از لحاظ سند حداقل به خاطر اسماعیل بن سهل^۲ که توثیقی ندارد ناتمام است.

محمد بن مسلم از امام باقر عليه السلام سؤال کرد در مورد مردی که مادرش برای او تزویج کرده در حالی که غائب بوده است. حضرت فرمودند: نکاح جایز است، اگر زوج خواست قبول کند و اگر خواست ترک کند. اگر زوج تزویج را ترک کرد، مهر بر مادرش لازم است.

دلالت این روایت نیز بر این که عقد فضولی نکاح، با اجازه‌ی اصیل صحیح می‌شود تمام است. بله، ذیل روایت که می‌گوید اگر زوج عقد را رد کرد، مهر بر عهده‌ی مادر اوست، مشکل است و ظاهراً فقهاء آن را قبول نکرده‌اند؛ زیرا وقتی که زوج عقد را اجازه نکند، عقد بالکل باطل است و دیگر مهري وجود ندارد که بر عهده‌ی مادر او باشد. بعضی هم این ذیل را توجیه کرده‌اند که مربوط به صورت خاصی است و امثال این توجیه. الا این که مانعی ندارد در جایی که سند صحیح باشد و دلالت تمام باشد، ما بخشی از روایت را بپذیریم و بخشی دیگر را به خاطر مشکلاتی که وجود دارد، رد علمش به اهلش کنیم، اما والذی یسهل الخطب این که سند این روایت هم ضعیف است، لذا حجت نبوده و نمی‌تواند مستند حکم باشد.

و قال فی ترجمة محمد بن سنان (۳۷۰) وجدت بخط أبي عبد الله الشاذاني: أني سمعت العاصمي يقول، إن عبد الله بن محمد بن عيسى الأسدی الملقب ببنان (إلخ).

و ذكره النجاشي عنه أيضا في ترجمة محمد بن سنان.

و قال الوحيد في التعليقة: و روى عنه محمد بن أحمد بن يحيى و لم يستثن روايته و فيه إشعار بالاعتماد عليه، بل لا يبعد الحكم بوثاقته أيضا.

أقول: تقدم في المدخل أنه لا يمكن الحكم بوثاقه رجل بذلك فراجع و لكنه يحكم بوثاقته، لوقوعه في أسناد كامل الزيارات.

۱. وسائل الشيعة، ج ۲۰، كتاب النكاح، أبواب عقد النكاح و أولياء العقد، باب ۷، ح ۳، ص ۲۸۰ و الكافي، ج ۵، ص ۴۰۱.

۲. رجال النجاشي - فهرست أسماء مصنفی الشيعة، ص ۲۸.

إسماعیل بن سهل الدهقان ضعفه أصحابنا. له كتاب، أخبرنا محمد بن محمد بن محمد قال: حدثنا الحسن بن حمزة قال: حدثنا محمد بن جعفر بن بطه قال: حدثنا أحمد بن محمد بن خالد قال: حدثنا أبي عن إسماعيل.

✓ الفهرست (للشيخ الطوسي)، ص ۱۴.

إسماعیل بن سهل. له كتاب، أخبرنا به عدة من أصحابنا عن أبي المفضل عن ابن بطه عن أحمد بن أبي عبد الله عن أبيه عنه.

۴. روایت محمد بن الحسن الأشعری:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزَبَارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ كَتَبَ بَعْضُ بَنِي عَمِّي إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام: مَا تَقُولُ فِي صَبِيَّةٍ زَوَّجَهَا عَمُّهَا فَلَمَّا كَبُرَتْ أَبَتْ التَّرْوِيجَ؟ فَكَتَبَ لِي: لَا تُكْرَهُ عَلَيَّ ذَلِكَ وَالْأَمْرُ أَمْرُهَا.^۱

این روایت از لحاظ سند به خاطر عدم توثیق محمد بن الحسن الأشعری^۲ ناتمام است.

محمد بن الحسن الأشعری می‌گوید بعضی از پسر عموهایم خدمت امام جواد عليه السلام نامه نوشتند که چه می‌فرمایید در مورد دختر بچه‌ای که عمویش او را تزویج کرده است، سپس وقتی دختر بزرگ می‌شود ابای از تزویج می‌کند؟ محمد بن الحسن الأشعری می‌گوید که امام در پاسخ برای من نوشتند: إكراه بر نکاح نمی‌شود و امر، امر آن دختر است.

ممکن است کسی در استدلال به این روایت مناقشه کند که «وَالْأَمْرُ أَمْرُهَا» یعنی چون قبلاً آن دختر ابای از تزویج کرده بود، پس تزویج باطل است، اما در عین حال مفهوم عرفی روایت آن است که اگر ابای از تزویج نکرده بود مانعی نداشت با رضایت، عقد تصحیح شود؛ زیرا اگر عقد از اساس باطل بود، حضرت

۱. وسائل الشیعة، ج ۲۰، کتاب النکاح، أبواب عقد النکاح و أولیاء العقد، باب ۶، ح ۲، ص ۲۷۶ و الکافی، ج ۵، ص ۳۹۴.

۲. معجم رجال الحدیث، ج ۱۵، ص ۲۰۴.

محمد بن الحسن بن ابی خالد القمی الأشعری: من أصحاب الرضا ع، رجال الشیخ (۵۱).

و تقدم عن النجاشی فی ترجمة ابن إدريس بن عبد الله بن سعد أنه هو المعروف بشنبولة و هو راوی کتاب إدريس.

و تقدم عن الفهرست فی ترجمة زكريا بن آدم أن راوی کتابه محمد بن الحسن شنبولة كما تقدم عنه أيضا فی ترجمة سعد بن سعد الأشعری: أن راوی کتابه، محمد بن الحسن بن ابی خالد شنبولة.

و روی عن ابی جعفر الثانی عليه السلام و روی عنه أحمد بن محمد، قال: قلت لأبي جعفر الثانی عليه السلام جعلت فداك: أن مشايخنا رووا عن أبي جعفر و أبي عبد الله عليه السلام و كانت التقية شديدة، فكتبوا كتبهم، فلم ترو عنهم، فلما ماتوا صارت الكتب إلينا فقال عليه السلام، حدثوا بها، فإنها حق - الكافي الجزء ۱، باب رواية الكتب و الحدیث ۱۷، الحدیث ۱۵.

أقول: هذه الرواية واضحة الدلالة على كون الرجل شيعيا.

و يدل على ذلك أيضا: ما رواه محمد بن يعقوب، عن عدة من أصحابنا عن أحمد بن محمد بن عيسى، عن محمد بن الحسن الأشعری قال: وقع بين رجلين من بني عمي منازعة في ميراث، فأشرت عليهما بالكتاب إليه في ذلك، ليصدرا عن رأيه فكتبنا إليه جميعا: جعلنا الله فداك ما تقول؟ (الحدیث).

و أما وناقته، أو حسنه فلم تثبت.

و قال الوحيد (قدس سره) يظهر من غير واحد من الأخبار، كونه وصی سعد بن سعد الأشعری و هو دليل الاعتماد و الوثوق و حسن الحال و ظاهر في العدالة و يدفعه أن الوصاية لا تكشف عن العدالة و لا تدل على الاعتماد و الوثوق به بما هو راو و إنما يدل على الوثوق بأمانته و عدم خيانتة و بين الأمرين عموم من وجه و عليه فالرجل مجهول الحال.

باید می‌فرمودند این عقد اثری ندارد؛ نه این که بفرمایند «وَالْأَمْرُ أَمْرُهَا». پس معلوم می‌شود عقد فضولی از اساس باطل نبوده و قابلیت تصحیح به سبب حقوق اجازه را دارد.

تا این جا چهار روایت ذکر کردیم که همه از لحاظ سند ناتمام بودند، اما با ضم این روایات به یکدیگر، ظن قوی ایجاد شود که نکاح فضولی قابلیت تصحیح با اجازه‌ی لاحق را دارد. خوشبختانه در این جا روایت دیگری وجود دارد که سند آن تمام است و باید بررسی کنیم آیا دلالت بر مطلب دارد یا نه؟ روایت چنین می‌باشد:

۵. صحیح‌ی ابو عبیده الحذاء:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ
وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ جَمِيعاً عَنْ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ ابْنِ رَبِثٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ
الْحَدَّاءِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ غُلَامٍ وَ جَارِيَةٍ زَوْجَهُمَا وَ لِيَّانَ لَهُمَا يَعْنِي غَيْرَ الْأَبِ وَ هُمَا غَيْرُ
مُدْرِكَيْنِ فَقَالَ: النِّكَاحُ جَائِزٌ وَ أَيُّهُمَا أَدْرَكَ كَانَ عَلَى الْخِيَارِ وَ إِنْ مَاتَا قَبْلَ أَنْ يُدْرِكَ فَلَا مِيرَاثَ
بَيْنَهُمَا وَ لَا مَهْرَ إِلَيَّ أَنْ قَالَ فَإِنْ كَانَ الرَّجُلُ الَّذِي أَدْرَكَ قَبْلَ الْجَارِيَةِ وَ رَضِيَ بِالنِّكَاحِ ثُمَّ مَاتَ قَبْلَ
أَنْ تُدْرِكَ الْجَارِيَةُ أَوْ تَرْتُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ يُعْزَلُ مِيرَاثُهَا مِنْهُ حَتَّى تُدْرِكَ فَتُخْلَفَ بِاللَّهِ مَا دَعَاها إِلَى أَخْذِ
الْمِيرَاثِ إِلَّا الرِّضَا بِالتَّزْوِيجِ ثُمَّ يُدْفَعُ إِلَيْهَا الْمِيرَاثُ وَ نِصْفُ الْمَهْرِ الْحَدِيثُ^۱.

مرحوم کلینی رحمته الله این روایت را با سه شاخه از ابن محبوب نقل می‌کند. شاخه‌ی اول از طریق محمد بن یحیی العطار القمی ثقه از احمد بن محمد که قاعدتاً مراد احمد بن محمد بن عیسی است و احتمال هم دارد احمد بن محمد بن خالد باشد که هر دو ثقه‌اند، پس این شاخه تمام است. شاخه‌ی دیگر از طریق علی بن ابراهیم عن ابیه که این شاخه هم تمام است. شاخه سوم از طریق عدده من اصحابنا از سهل بن زیاد که این شاخه به خاطر سهل بن زیاد ناتمام است. باقی روات هم ثقه‌اند. بنابراین این روایت از لحاظ سند صحیح می‌باشد.

ابو عبیده الحذاء می‌گوید از امام باقر عليه السلام سؤال کردم در مورد پسر بیچه و دختر بیچه‌ای که ولی آن دو – یعنی غیر پدر – آن دو را به تزویج هم در آوردند در حالی که مدرک نبودند. حضرت فرمودند: نکاح جایز است و هر کدام از آن دو که مدرک شدند مختارند، و اگر هر دو مُردند قبل از این که مدرک شوند، میراث و مهری بین آن دو نیست ...

۱. وسائل الشیعه، ج ۲۱، کتاب النکاح، أبواب المهور، باب ۵۸، ح ۲، ص ۳۲۶ و الکافی، ج ۵، ص ۴۰۱.

صدر این روایت نیز دلالت دارد که نکاح فضولی از اساس باطل نیست بلکه موقوف بر اجازه‌ی اصیل است (النَّكَاحُ جَائِزٌ). در ادامه‌ی این روایت مطالبی ذکر شده که مفید در استنباط حکم است اما متأسفانه صاحب وسائل روایت را در این باب تقطیع کرده و کامل آن را در بحث میراث ذکر کرده است، لذا مناسب است روایت را به طور کامل ذکر کنیم که چنین است:

والحمد لله رب العالمین

جواد احمدی